

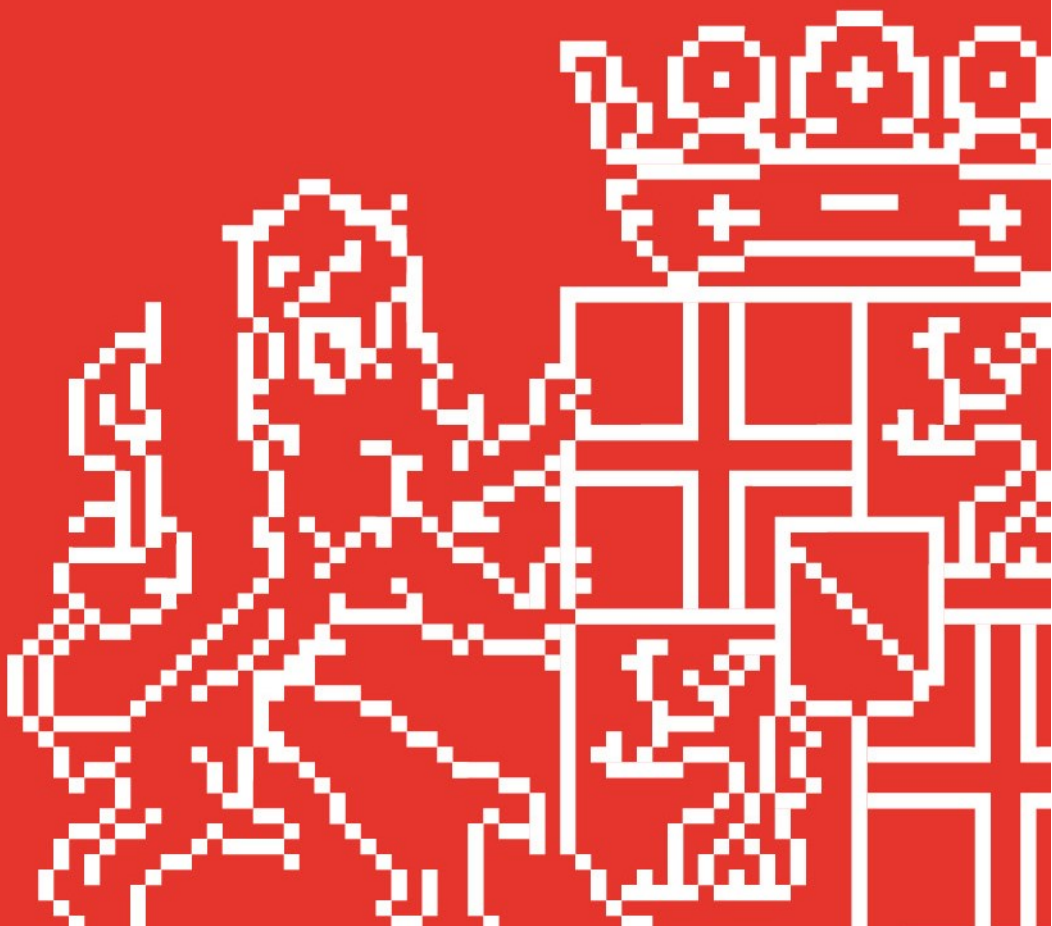

TRENDVERKENNING

Publicatiedatum 2 december 2014

Status Definitief

Referentienummer 810FC0BE

Vooraf

Deze notitie bevat een trendverkenning met als scope 2025. Deze trendverkenning maakt naast de evaluatieve Terugblik op de Strategische Agenda deel uit van het project Balans Strategische Agenda. Deze trendverkenning is een praktische bouwsteen van een groter geheel dat gebruikt kan worden in de overdracht naar een nieuwe bestuursperiode.

Wat zijn trends?

Trendverkenning is een beproefd middel om de ontwikkelingen in de buitenwereld binnen te halen. Je kan er gevolgen, witte vlekken en onzekerheden in het beleid mee in kaart brengen. En dit helpt om daarna politiek-bestuurlijke keuzen te maken voor strategie, beleid en werkwijze.

Voor deze trendverkenning zijn die trends uitgeselecteerd, die langdurig en diepgaand van invloed kunnen zijn op de ontwikkelingen en vraagstukken in de Utrechtse regio; in ieder geval de komende tien jaar. Sommige trends zijn oude bekenden zoals de steeds snellere technologische ontwikkeling of de globalisering, maar zij krijgen in ieder nieuw tijdsgewricht wel steeds een andere kleuring. We hebben ons beperkt tot maatschappelijke (autonome) trends. Beleidsontwikkelingen in Brussel of Den Haag (zoals de decentralisaties) zijn niet opgenomen.

Ook past hier nog een winstwaarschuwing. Zoals u weet zijn trends hulpmiddelen en geen glazen bollen: je kan er de toekomst mee verkennen maar niet voorspellen.

Centrale vragen

De centrale vragen in dit trenddocument zijn: Wat zijn de belangrijkste relevante maatschappelijke trends en ontwikkelingen en hun mogelijke gevolgen? En wat voor maatschappelijke vragen roept dit op voor grondgebied en samenleving van de provincie Utrecht?

Dit is input om later de vraag te kunnen beantwoorden: en wat betekent dit voor de opgaven die het Provinciaal bestuur van Utrecht voor zichzelf ziet? Deze laatste vertaalslag wordt primair door de politiek gemaakt tijdens verkiezingen en daarna bij de collegevorming en het schrijven van een bestuursakkoord.

Voor discussie en niet uitputtend

Waar het de gevolgen betreft en de daaruit voortvloeiende maatschappelijke vragen is deze beknopte trendverkenning niet uitputtend. Het document is bedoeld voor politiek, bestuur en organisatie om met onze maatschappelijke partners de discussie aan te kunnen gaan over de trends en de gevolgen. Met als doel om zo zicht te krijgen op om welke maatschappelijke vragen het draait en welke antwoorden daarop mogelijk zijn.

Ook zijn de negen trends afzonderlijk met hun gevolgen en de maatschappelijke vragen die dat oproept beschreven. Uiteraard vindt er interactie tussen trends plaats. Trends en hun gevolgen kunnen elkaar versterken en verzwakken. In de huidige snel veranderende tijd is de dynamiek groot. Er lijkt een toename van mondiale verwevenheid, turbulentie, onzekerheid en risico's.

Bronnen

Dit beknopte overzicht van trends is gemaakt op basis van het resultaat van een trendverkenning uitgevoerd door een brede groep mensen uit onze organisatie, een analyse van een stapel actuele trendrapporten en gesprekken met trenddeskundigen (zie verantwoording achterin).

Meer Mondiale Trends

Trend 1: Snelle ontwikkeling technologische mogelijkheden

De snelle technologische ontwikkeling is een langlopende trend, maar deze versnelt en verbreedt zich nog steeds. Ook worden steeds meer slimme combinaties tussen technologieën mogelijk (technologische convergentie). Technologie is daarbij vaak een drijvende kracht achter maatschappelijke veranderingen en daarom voor de overheid ook zeer relevant. Enkele komende veranderingen: wetenschappelijke ontwikkeling van nieuwe N(nano)B(bio)I(informatica)C(cognitieve)-technologie; incorporatie in alle levensdomeinen en steeds grotere mate van integratie in het dagelijks leven; en doorontwikkeling van open data, waardoor het ontsluiten van informatie belangrijker wordt.

Mogelijke gevolgen:

- Er ontstaan nieuwe kansen voor zelforganisatie en netwerken en voor nieuwe innovatie- en businesskansen, door de nieuwe combinaties van technologieën en data.
- Er zullen nieuwe risico's optreden, gerelateerd aan nanotechnologie en gementechnologie en ook zullen vaker vraagstukken rond privacy en vertrouwen op gaan treden.
- Technologische ontwikkelingen als robotisering veranderen de structuur van de arbeidsmarkt.
- ICT kan bijdragen aan verzelfstandiging van mensen door democratisering van kennis, door open data. ICT kan bijdragen aan een betere en locatie onafhankelijke dienstverlening, bijvoorbeeld op het gebied van zorg (zorg op afstand), maar ook in vervoer zoals de zelfsturende auto. En ICT draagt bij aan het delen van locatiespecifieke informatie zoals bij zelfdenkende wegen, livedijk, etc.

Maatschappelijke vraag regio:

- De vraag is dat de overheid innovatieve oplossingen binnen handbereik helpt brengen en deze zelf benut (soms als eerste *launching customer*). Overheden staan hiervoor nu vaak niet in de rij en benaderen het niet systematisch.
- Hoe anticipeert de triple helix op veranderende vraag op de arbeidsmarkt door verdringing van banen door technologie.
- Het beschikbaar stellen van data (open data) door de overheid als grote informatie-eigenaar. Privacy is een issue, evenals de kwaliteitsgarantie van de data.

Trend 2: Nieuwe economische realiteit

De langlopende trend van globalisering blijft voortgaan en is dominant met groot sociaaleconomische en financieel-economische gevolgen. Deze trend gaat gepaard met regionalisering van de economie. Nationale staten worden minder belangrijk in de economische ontwikkeling. Deze trend wordt daarom ook wel "glokalisering" genoemd.

Daarnaast zijn er onzekerheden over de impact van de recente economische ontwikkelingen. Is de economische crisis echt over? Is het financieel-economisch systeem weer stabiel? Wat is het groeiperspectief op lange termijn voor Europa, waarvan Nederland en Utrecht onderdeel uitmaken.

Mogelijke gevolgen:

- Toename van de mondiale afhankelijkheid, economische kwetsbaarheid en complexiteit, waaraan ook de Utrechtse regio, wordt blootgesteld.
- De gevolgen van de langdurige financieel-economische crisis voor de stabiliteit in Europa.
- Blijvende mondiale migratiestromen, ook naar dit deel van Europa, door economische verschillen, crisis en oorlog.
- Nationale overheden worden minder belangrijk als schakel tussen internationaal/Europees en regionaal. Dit betekent dat de regionale economische profilering belangrijker wordt (agglomeratiekracht).
- Door schaarste en innovatie is er in hoog tempo een op duurzaamheid gebaseerde economie aan het ontstaan, een circulaire economie, die zuiniger omgaat met energie en grondstoffen.

- Er is een grotere behoefte aan innovatie om mee te komen in de nieuwe economische realiteit. Hiervoor heeft een regio nodig: aantakken aan mondiale kennisnetwerken ('global pipeline') en de regionale kennisdeling in hechte netwerken ('local buzz').
- Utrechtse innovaties zoeken nieuwe opschaalroutes naar de markt, wat kansen biedt voor Nederland/Utrecht als "living lab"; een gebied waar innovaties in de praktijk worden uitgetest.
- Steeds vaker volgt het werken het wonen, zeker in de kennisintensieve economie. Bedrijven willen zich graag vestigen in de regio waar de kenniswerkers wonen. Regio's gaan meer concurreren met een aantrekkelijk woon- en leefklimaat. .

Maatschappelijke vraag regio:

- De Utrechtse regio moet als regio economisch (inter)nationaal herkenbaar en onderscheidend zijn; vernieuwende economische samenwerking trekt zich niets van fysieke en bestuurlijke grenzen. Dit vereist een scherper innovatieprofiel, dan Utrecht nu heeft.
- De regio zou moeten onderzoeken wat haar positie op langere termijn is binnen het mondiale economische krachtenspel qua economische potentie en arbeidsmarkt.
- De regio moet over optimale vestigingsvoorwaarden beschikken (niet alleen economische, maar vooral woonomgeving en leefklimaat) om te zorgen voor een zo sterk mogelijke agglomeratiekracht.
- De regio moet maximaal kunnen samenwerken (quadrupel helix: bedrijfsleven, kennisinstututen, overheid en maatschappelijk initiatief). Onder meer om te zorgen voor innovaties en het opschalen naar de markt, aansluiting van onderwijs en arbeidsmarkt.

Trend 3: Schaarste grondstoffen en impact ecologische vraagstukken

Schaarste aan grondstoffen en ecologische vraagstukken spelen al lange tijd, inclusief het vraagstuk van klimaatverandering en de afname van de biodiversiteit. De komende periode blijft deze trend onverminderd actueel:

- De schaarste aan voedsel, grondstoffen en water blijft wereldwijd toenemen door een groeiende vraag. Als het om energie gaat, wordt deze trend ook beïnvloed door de veranderende geopolitieke omstandigheden en de afhankelijkheid van buitenlandse energieproducenten, zoals Rusland en landen in het Middenoosten.
- Het maatschappelijk en economisch draagvlak voor duurzame productie en duurzaam leven blijft groeien, met name in sectoren als energie, voedsel, productie en bouw.

Mogelijke gevolgen:

- De behoefte aan een duurzame, meer lokale energievoorziening blijft toenemen (zoals energie uit wind en zon warmte-koude-opslag, en geothermie).
- De behoefte aan innovaties gericht op praktische duurzame oplossingen voor alle mogelijke maatschappelijke vraagstukken blijft toenemen, gestuurd vanuit wetenschap, ondernemerschap en onderwijs.
- De gevolgen van klimaatverandering worden steeds vaker ook in Utrecht merkbaar. In de toekomst kunnen we te maken krijgen met extremer weer, hoosbuien, langere periodes van droogte en hittestress in steden.
- Burgers gaan hun gedrag aanpassen, waardoor er een vraag naar andere producten(kansen voor regionale en circulaire economie), woon- en leefwijzen en andere regels kan ontstaan. Denk bij voorbeeld aan klimaatbestendig bouwen en wonen.
- In toenemende mate kunnen schaarste en ecologische vraagstukken naast economische verschillen en oorlogen bijdragen aan migratiestromen.

Maatschappelijke vraag regio:

- Behoeft aan innovatie en verduurzaming van energiebronnen en gebruik op een regionale/lokale schaal (besparing, mogelijk maken en stimuleren van hernieuwbare energiebronnen).
- Stimuleren van de circulaire economie en het bevorderen van duurzame innovaties in de regionale economie, inclusief de agrarische sector.
- Duurzame oplossingen zorgen ook voor een veranderende vraag naar beschikbare ruimte.

Meer Nationale Trends

Trend 4: Zelforganisatie

Burgers nemen steeds vaker initiatief om zaken zelf te regelen en te organiseren, dus buiten de overheid en/of het reguliere bedrijfsleven om. Zelforganisatie, ook wel "big society", is in opkomst en een bronenergie van onze samenleving. Voorbeelden: het delen van auto's en gereedschap, buurtzorg initiatieven, lokale energiecoöperaties, stadslandbouw, mensen die koken voor buurtbewoners, Airbenb, taxiservice Uber etc.... Deze voorbeelden kunnen een tijdelijk karakter hebben, maar de achterliggende trend van zelforganisatie lijkt van blijvende aard.

Mogelijke gevolgen:

- Er ontstaan verschillen tussen mensen (die het wel en niet zelf kunnen organiseren) en binnen plaatsen en regio's (door verschillen in vraag en aanbod).
- De opkomst van de deel- en leeneconomie. Consumenten zijn steeds minder geïnteresseerd in bezit van goederen, maar willen vooral diensten gebruiken. Het autobezit onder jongeren in grote steden neemt af.
- Er ontstaan andere verdienmodellen met meer alternatieve financiering, nieuwe commerciële activiteiten en businessmodellen. Bij voorbeeld fabrikanten leveren steeds vaker diensten in plaats van producten (b.v. Desso tapijt en Philips zorg).
- Voor overheden kan het lastiger zijn om het eigenaarschap bij problemen te duiden.

Maatschappelijke vraag regio:

- Er ontstaat behoefte aan experimenteerruimte en regelarme zones. Decentrale overheden worden belangrijker, maar wel in andere rol: er wordt gevraagd los te laten. Denk aan aanpak provincie met ruimtelijke ordening op het Eiland van Schalkwijk.
- Grens tussen publiek en privaat verandert. Dit is van betekenis voor innovatieve vormen van aanpak, draagvlak en participatie bij onderwerpen als natuur, energie, mobiliteit, cultuur etc..
- Dit werpt voor de overheid vele vragen op ten aanzien van gelijke kansen, gelijke behandeling en het behouden van 'basiskwaliteiten', zoals veiligheid en gezondheid.

Trend 5: Netwerksamenleving

Een netwerksamenleving kenmerkt zich door een combinatie van sociale netwerken en interactieve communicatienetwerken (internet, mobiele telefonie en allerlei andere digitale communicatiemiddelen). In de afgelopen tijd is de economie zich naar een netwerkstructuur gaan richten, en vervolgens de hele maatschappij. Rond maatschappelijke vraagstukken worden horizontale netwerken gevormd, die vaak een tijdelijk karakter hebben. Daarmee wordt afstand genomen van de 'massamaatschappij' die gedragen werd door relatief grote en homogene organisaties, groepen en publieken en door massamedia met eenrichtingsverkeer. Hiërarchie in maatschappelijke verhoudingen wordt vervangen door meer gelijkwaardige relaties tussen spelers. Verhoudingen worden lossier. Er vindt informalisering plaats.

Gevolgen:

- De overheid transformeert van *Government* naar *governance*: de overheid wordt steeds minder een alles van bovenaf bepalende spelverdeler en steeds meer een gelijkwaardige speler tussen de andere maatschappelijke spelers in netwerken van ondernemingen, organisaties en burgers.
- De samenleving wordt minder maakbaar maatschappelijk initiatief wordt belangrijker en veranderingen ontstaan vaker vanuit de maatschappij zelf, op vaak onverwachte plekken.
- Bestuurlijke en fysieke grenzen worden steeds minder relevant; alliantievorming en samenwerking gaat over bestaande grenzen heen.
- Minder hiërarchie van de overheid en meer mondigheid van de burger kan leiden tot juridisering van de verhoudingen.

Maatschappelijke vraag regio:

- De overheid moet zichzelf opnieuw uitvinden: de rol en positie van de regionale overheid verandert van sturend naar meer faciliterend. Dit vraagt om flexibiliteit en maatwerk.
- Ook moet de overheid meer samenwerken bij opgaven. Daarbij moet de vraag van de burger of organisaties leidend zijn ("participerende overheid"). Voor de burger is er maar één overheid, welke laag het regelt doet er in principe niet toe. Vertrekpunt burger is de buurt of de regio.
- Bij een nieuwe rol hoort nieuw instrumentarium en *skills* om dit op de juiste manier in te zetten. Bijvoorbeeld in vernieuwende netwerkvormen als de EBU en de gebiedscoöperatie O-gen.

Trend 6: Nieuwe sociale scheidslijnen

Opleidingsniveau wordt een hardere scheidslijn in de samenleving. De traditionele sociaaleconomische scheidslijn boet aan betekenis in. Deze nieuwe scheidslijn leidt tot een scherpere tegenstelling tussen waardenoriëntaties. Hoewel de samenleving ook segmenteert langs andere sociale lijnen die cultureel, etnisch of religieus zijn, worden opleidingsniveau en intellectuele capaciteiten dominant in de verklaring voor verschillen. Zo blijken hoger opgeleiden vaker maatschappelijk en politiek actief te zijn. Ook ligt de levensverwachting van hoogopgeleiden gemiddeld 7 jaar hoger (verschil is zelfs 20 jaar voor jaren in goede gezondheid). Deze scheidslijn wordt ook zichtbaar bij de overgang van een verzorgingsstaat naar een participatiesamenleving. Deze overgang doet een groter beroep op het vermogen tot zelfredzaamheid. Nu de economische crisis mensen harder treft, komen ook sociaaleconomische sociale verschillen weer op.

Mogelijke Gevolgen:

- De (nieuwe) scheidslijnen – opleiding, cultuur, etnische achtergrond of religie - in de samenleving kunnen leiden tot sociale conflicten en protest.
- Het vertrouwen in de overheid, politiek en instituties in niet langer vanzelfsprekend.
- De sociale scheidslijnen kunnen leiden tot uitsluiting van individuen of bevolkingsgroepen.
- Niet iedereen kan of wil in gelijke mate participeren.
- Solidariteit is gebaseerd op de gedachte dat we bereid zijn een offer te brengen voor anderen waarmee wij ons verbonden voelen. Door een versterking van maatschappelijke tegenstellingen komt de vraag op of wij deze solidariteit nog weten op te brengen.

Maatschappelijke vraag regio:

- Aandacht voor deelname aan en effectiviteit van onderwijsvoorzieningen.
- Overheden zullen in hun handelen en omgang met burgers nieuwe antwoorden op sociale ongelijkheid en uitsluiting moeten zien te vinden.
- De inrichting van het democratisch stelsel komt zelf ter discussie te staan.
- Hoe wordt met alle scherpere tegenstellingen in een "republiek van meningen" het maatschappelijk debat van de toekomst gevoerd en hoe kan de overheid op basis hiervan geloofwaardig handelen.

Meer Regionale Trends

Trend 7: Blijvende demografische groei en vergrijzing

Een belangrijke demografische trend voor de provincie Utrecht is, dat de bevolking blijft groeien (14% tot 2040), evenals het aantal huishoudens.

Gematigde krimp komt binnen de provincie in de toekomst alleen voor op de Heuvelrug en in de Lopikerwaard. Er kan een breuk komen in de huishoudensgroei en -verdunning, die al decennia doorgaat, door hervormingen rond zorg en studiefinanciering kan het woongedrag van ouderen en jongeren veranderen. Ook Utrecht vergrijst, maar is uiteindelijk één van de minst vergrijste provincies. Vergrijzing gaat hier niet samen met ontgroening; Utrecht blijft een provincie met relatief veel jongeren vooral in stedelijk gebied.

Mogelijke gevolgen:

- Demografische groei brengt blijvende druk op voorzieningen, de woningmarkt, de verdeling van schaarse ruimte en de leefbaarheid.
- Een veranderende woonbehoefte: door de vergrijzing, meer zelfredzaamheid in de zorg en mogelijk meer langer thuis wonende jongeren.
- Welgestelde en gezonde ouderen – sterk vertegenwoordigd in deze regio – creëren nieuwe werkgelegenheid in cultuur, recreatie, dienstverlening en zorg.
- Door vergrijzing, anders werken veranderende mobiliteitspatronen, naar andere bestemmingen en op andere tijdstippen meer verspreid over de dag.

Maatschappelijke vraag regio:

- Nog meer nadruk op zorgvuldige afweging op regionaal niveau van voorzieningen, functies en behoeften in relatie tot de schaarse ruimte; is niet lokaal op te lossen.
- De vergrijzing brengt voor gemeenten een grotere en veranderende zorgvraag met zich mee. Ook op mobiliteitsgebied kan er een andere vraag naar meer maatwerk ontstaan.
- De vraag naar woningbouw blijft substantieel maar de vraag naar het soort woningen gaat deels verschuiven naar andere woningtypes.

Trend 8: Trek naar de stad

Een andere demografische en economische ontwikkeling is de trek naar de stad. Stedelijke regio's zijn in toenemende mate de economische motor, voortgestuwd door technologische en sociale innovatie. Stedelijke regio's zijn als knooppunten van verbindingen, ontmoetingsplaatsen van mensen en vestigingsgebieden van bedrijven en kennisinstellingen de dragers voor economische groei en maatschappelijke ontwikkeling. De snelle technologische ontwikkeling en de verdienstelijken van onze economie maken dat deze functie van steden steeds belangrijker wordt voor onze welvaartsgroei.

Na decennia van trek uit de stad, is de afgelopen jaren de magneet omgedraaid. Zo nemen de 27 100.000 plussteden in Nederland 75% van de bevolkingsgroei van 2012-2025 voor hun rekening. De vier grote steden waaronder Utrecht hebben hierin verreweg het grootste aandeel, maar liefst de helft van die 75% groei. In de Utrechtse regio, groeit Utrecht onstuimig door naar meer dan 400.000 inwoners in 2040. Amersfoort groeit met name vanaf 2020 aanmerkelijk langzamer naar 170.000 inwoners. Beiden zijn wel goed voor meer dan 50% de verwachte bevolkingsgroei tot 2040 in de provincie Utrecht.

Het Rijk gaat een Agenda Stad maken.

Mogelijke gevolgen:

- Werk gaat steeds meer wonen volgen en dat gebeurt steeds meer in stedelijk gebied.
- Op het platteland krimpregio's vooral aan de randen van Nederland en toename leegstaand agrarisch vastgoed.
- Het economisch en maatschappelijk zwaartepunt komt nog meer in stedelijk gebied te liggen.
- Vraag naar een hoge kwaliteit van de fysieke leefomgeving in de snel groeiende stedelijke regio in tijden van teruglopende publieke en private middelen. Steeds meer nadruk op gezonde verstedelijking ('healthy urban living'), met koppelingen tussen leefbaarheid, veiligheid, bereikbaarheid en duurzaamheid.

- Steden worden geconfronteerd met sterkere internationale concurrentie, met de noodzaak voor afstemming tussen stedelijke regio's, en met de noodzaak voor afstemming in de stedelijke regio.

Maatschappelijke vraag regio:

- Grote blijvende vraag naar binnenstedelijk wonen en bouwen.
- Grote vraag naar herbestemming en transformatie van vrijkomend vastgoed zoals leegstaande kantoren, detailhandel en publieke gebouwen en naar de transformatie van bedrijventerreinen.
- Voorkomen van schadelijke concurrentie in regionale ruimtelijke ontwikkeling
- Integrale aanpak van leefomgeving in de stedelijk gebied. Overheid staat voor de opgave om andere vormen van beheer en financiering te vinden voor de kwaliteit van de leefomgeving.
- Provincie als regionaal middenbestuur moet relatie tot stedelijke regio's opnieuw bezien.

Trend 9 Schaalverkleining en revival van de streek

Als reactie op en bijproduct van de dominante trends van internationalisering en schaalvergroting treedt er ook een tendens op naar schaalverkleining en aandacht voor het nabije en eigene:

de revival van de streek. Opkomende interesse in het authentieke verhaal van de streek waarin men woont en daarmee in streekproducten, erfgoed, recreatie dichtbij huis en in lokale festivals.

Aandacht voor de eigen omgeving en een verlangen naar herkenbaarheid en de menselijke maat. Een voorbeeld hiervan is de buurtzorg of gezamenlijke inzet voor het beheer van de openbare ruimte of behoud van gemeenschappelijke voorzieningen.

Mogelijke gevolgen:

- Kleinere verbanden op meer regionale schaal en meer zelforganisatie en minder overheid nodig.
- Meer bewustzijn van en trots op het gebied waar je woont. Het gebied met al zijn erfgoed en cultuurhistorie als identiteitsdrager.
- Groei van een schaduwconomie (o.a. vrijwilligerswerk).
- Veranderend ruimtegebruik (van natuur naar landbouw, meer groen in de stad en stadslandbouw, belang stadsranden neemt toe). Minder lange afstand transport en logistiek.

Maatschappelijke vraag regio:

- Experimenteerruimte binnen de regio en behoefte aan versterking regionaal profiel.
- Gebiedsgerichte focus en aandacht voor de identiteit van het gebied.
- Hoe blijven onderscheiden streken en regio's toch verbonden in een groter geheel.
- Flexibiliteit bij inpassingvragen ruimtegebruik.
- Regionale overheid moet meer uitgaan van de eigen kwaliteiten en potenties van deelgebieden en streken (zoals Foodvalley, Groene Hart, Kromme Rijn). Cocreëren met gebiedsidentiteit. Belang van herkenbaarheid van erfgoed en cultuurhistorie daarbij.

Verantwoording

Dit overzicht van trends is een ambtelijk product, gemaakt op basis van het resultaat van een trendverkenning uitgevoerd door een brede groep mensen uit de provinciale organisatie, een analyse van actuele trendrapporten en gesprekken met enkele trenddeskundigen. Het document is bedoeld voor politiek, bestuur en organisatie om met onze maatschappelijke partners de discussie aan te kunnen gaan over de trends en de gevolgen.

Nota's

- Gescheiden werelden, en verkenning van sociaal-culturele tegenstellingen in Nederland, SociaalCultureel Planbureau en Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, oktober 2014
- IPO trendboekje, november 2012
- Eindpresentatie van werkgroep trendverkenning provincie Utrecht, juni 2014
- Rijksbrede trendverkenning Strategieeraad Rijksbreed, Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, juni 2013
- Welvaart en Leefomgeving, Horizonscan 2050 PlanBureau voor de Leefomgeving in samenwerking met Centraal PlanBureau
- Toekomstwerkboek voor de Utrechtse Regio, verkenningen door U10 gemeenteraadsleden, U10, december 2013
- TrendRede 2014, september 2013 en TrendRede 2015, september 2014
- Trends in de regionale economie voor VNG-commissie Stedelijk perspectief, Planbureau voor de Leefomgeving, maart 2014
- Trendstudie Steden in onzekere en turbulente tijden, Platform31, oktober 2013
- 6 Mentaliteitstrends in 2013, Motivaction Research and Strategy
- Demografische gegevens Centraal Bureau voor de Statistiek

Gesprekken en bijeenkomsten

- Gesprek met prof.dr.ir. J.T. Mommaas, april 2014
- Werksessies werkgroep trendverkenning provincie Utrecht o.l.v. Harm van den Heiligenberg, eerste helft 2014
- Vier Rondetafelgesprekken met steeds een tiental strategische provincie medewerkers, juni 2014
- Gesprekken met de directieleden provincie Utrecht, juli 2014
- Gesprek met het SociaalCultureel Planbureau, juli 2014
- Bijeenkomst met enkele strategen van gemeenten Amersfoort, Hilversum en Utrecht, juli 2014
- Bespreking in CMT provincie Utrecht, oktober 2014